

INWENTARZE ZESPOŁÓW I ZBIORÓW ARCHIWALNYCH ZATWIERDZONE PRZEZ KOMISJĘ METODYCZNĄ AGAD W ROKU 2019

Informacja o inwentarzach zespołów i zbiorów archiwalnych opracowanych w 2019 r. jest uzupełnieniem danych zawartych w informatorze o zasobie archiwalnym Archiwum Głównego Akt Dawnych¹ oraz innych publikacjach². W 2019 r. Komisja Metodyczna zatwierdziła opracowanie inwentarzy niżej wymienionych zespołów i zbiorów archiwalnych.

Zespół nr 169, Generalne Dyrektorium Finansów, Wojny i Domen. Departament Prus Południowych (General Ober-Finanz-, Kriegs und Domänen Direktorium. Departament Südproussen), Dział IV. Departament Poznański, 1793–1806, 267 j.a., 7,50 mb., oprac. Andrzej Zyskowski. W latach 1793–1795 władze pruskie na ziemiach polskich przejętych po II i III rozbiorze utworzyły dwie prowincje, Prusy Południowe i Prusy Nowoschodnie. Po krótkim okresie pewnej odrębności ustrojowej podporządkowano je tzw. Generalnemu Dyrektorium Finansów, Wojny i Domen w Berlinie, w którego gestii leżała administracja państwa, skarbowość, sprawy wojska oraz sądownictwo. W skład tego urzędu wchodziły komórki zwane departamentami. Władzę w prowincjach Dyrektorium sprawowało przez kamery wojny i domen (Kriegs- und Domänenkammer), czyli dóbr państwowych.

¹ *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie archiwalnym*, oprac. zbiorowe pod red. D. Lewandowskiej, Warszawa 2008.

² *Inwentarze zespołów (zbiorów) archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w latach 2009–2010*, oprac. M. Kośka, „Miscellanea Historico-Archivistica” (dalej: MHA), t. 17, 2010, s. 281–283; *Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2011*, oprac. M. Kośka, MHA, t. 19, 2012, s. 353–355; *Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2012*, oprac. M. Kośka, MHA, t. 20, 2013, s. 289–291; *Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2013*, oprac. M. Kośka, MHA, t. 21, s. 420–422; *Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2014*, oprac. M. Kośka, MHA, t. 22, s. 380–382; *Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2015*, oprac. M. Kośka, MHA, t. 23, s. 349–351; *Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2016*, oprac. M. Kośka, MHA, t. 24, s. 345–349; *Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2017*, oprac. M. Kośka, MHA, t. 25, s. 379–382; *Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2018*, oprac. D. Lewandowska, MHA, t. 26, s. 219–223.

Okręg podległy kamerze zwano departamentem (Kriegs- und Domänendepartement). W Prusach Południowych działały trzy departamenty: Poznań, Kalisz i Warszawa. Departamenty dzieliły się na powiaty (Kreis), na czele których stali landraci (Landrat). W prowincjach i departamentach działały również rejencje (Regierung). Do ich kompetencji należało sądownictwo. Instytucje te zlikwidowano wraz z utratą tych terenów przez państwo pruskie. Po likwidacji urzędu akta znalazły się najpierw w archiwum Generalnego Dyrektorium, a od 1874 r. w Tajnym Archiwum Państwa. Po powstaniu Księstwa Warszawskiego i utworzeniu w 1808 r. Archiwum Ogólnego Krajowego w Warszawie, akta te weszły do jego zasobu. Znajdowały się tam aż do 1940 r. (po kilku zmianach nazw, archiwum to od 1918 r. nosi nazwę Archiwum Główne Akt Dawnych). W lipcu 1940 r. niemieckie władze okupacyjne wywiozły wszystkie akta popruskie z Warszawy do Tajnego Archiwum Państwa w Berlinie. Po wojnie akta te znalazły się w Archiwum Państwowym w Merseburgu. W latach 1962–1963 akta władz centralnych okupacji pruskiej z okresu 1793–1806 rewindykowano do Polski. Powróciły wówczas do AGAD. Nie odzyskano jednak wszystkich jednostek (na mikrofilmie inwentarza przekazany z Merseburga zaciemniono opisy jednostek, których nie zwrócono do Polski). Akta pozostałe w Niemczech znajdują się obecnie w Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem. Przechowywany w AGAD zespół dzieli się na 15 serii (działów). W opracowanym inwentarzu Działu IV zachowano układ akt nadany przez archiwistów niemieckich. Pozostawiono sygnatury dawne, z uwzględnieniem w inwentarzu tylko tych jednostek, które zostały przekazane z Niemiec do Polski. Oryginalne tytuły jednostek aktowych przetłumaczono na język polski. Zweryfikowano informację o językach w jakich spisano akta oraz ich datację. Podano również informację o występujących w aktach załącznikach, np. rysunkach architektonicznych, obwieszczeniach itp. Opracowano indeksy geograficzny i osobowy. Po zakończeniu melioracji całego inwentarza indeksy do poszczególnych działów zostaną scalone; powstanie również zbiorczy indeks rzeczowy obejmujący hasła odnoszące się do poszczególnych spraw. Dział IV zespołu zawiera akta ułożone alfabetycznie według haseł rzeczowych; są tam materiały dotyczące gospodarki, podatków, zatrudnienia, kolonizacji, budownictwa, handlu, spraw żydowskich, wyznaniowych, administracyjnych, finansowych itp.

Zespół nr 435, Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji/archidiecezji wileńskiej/diecezji pińskiej, 1818–1945, 7 j.a., 0,20 mb., oprac. Anna Wardzińska. Dokumentacja kancelaryjna parafii z omawianego terenu zachowała się w postaci szczałkowej. Z parafii Czarnawczyce (Czarnawczyce) jest to raptularz chrztów i zgonów z lat 1944–1945. Kolejna parafia — Drohiczyn Poleski — w XIX stuleciu leżała w dekanacie kobryńskim diecezji wileńskiej. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości weszła w skład utworzonej w 1925 r. diecezji pińskiej, zachowując tę samą przynależność dekanalną. W omawianym zespole znajdują się dwie księgi z tej parafii: egzaminy przedślubne z lat 1827–1832 i „przedślubne pytania” z lat 1930–1940, 1944. Jedna jednostka (sygn. 4) zawiera dokumenty kilkunastu urzędów parafialnych stanowiące niegdyś załączniki do akt metrykalnych. Opracowany kilka lat wcześniej inwentarz został zmeliorowany, co było konieczne z powodu włączenia do zespołu w 2018 r. trzech jednostek archiwalnych pochodzących z nabytków AGAD. Są to akta kościoła w Rosi, a mianowicie: księga egzaminów przedślubnych oraz księgi zaleceń zwierzchnich i „księga ukazów kościoła roskiego” (sygn. 5–7).

Zespół nr 461, Akta parafii obrządku greckokatolickiego z archidiecezji lwowskiej, diecezji przemyskiej i stanisławowskiej, 1728–1943, 67 j.a., 2,20 mb., oprac. Monika Michalska. Księgi metrykalne oraz akta z parafii obrządku greckokatolickiego przechowywane w AGAD pochodzą przede wszystkim z parafii diecezji przemyskiej, a nieliczne także z parafii archidiecezji lwowskiej i diecezji stanisławowskiej. W zespole znajdują się księgi protokołów przedślubnych, księgi zapowiedzi, dzienniki czynności urzędów parafialnych i dekanalnych, spisy parafian, księgi zmiany obrządku z greckiego na łaciński. W większości są to dokumenty z XX w. Najstarsze akta to: księga majątkowa parafii greckokatolickiej w Szypowcach (1798–1802; sygn. 28); księga zapowiedzi parafii Gnojnice i jej filii w Woli Gnojnickiej (1844–1887; sygn. 9); księga zapowiedzi parafii Sarny (1854–1873; sygn. 25). Jednostki mają formę ksiąg, plików i składek. Do ksiąg często dołączano lub wszywano w nie akta luźne. Prace melioracyjne podjęto w związku z dołączeniem do zespołu akt podarowanych w 2017 r. przez Polskie Towarzystwo Genealogiczne. Było to 18 jednostek aktowych z parafii greckokatolickich z omawianego terenu. Jednostki te otrzymały sygnatury od 46 do 51 oraz 53–64. Jednocześnie zmeliorowano cały inwentarz (wykonane w tym zakresie prace zostały szczegółowo opisane w rozdziale V inwentarza — *Metody opracowania*). Omawiany zespół, jak i zespół ksiąg metrykalnych tego obrządku (nr 298) są zespołami zamkniętymi, do których nie przewiduje się już dopływów urzędowych.

Zbiór nr 496, Materiały do herbarza Emiliana Szeligi Żernickiego, ok. 1890–1910, 373 j.a., 1,40 mb., oprac. Rafał Jankowski. Twórcą „Materiałów” jest Emilian Szeliga Żernicki, którego prace z zakresu heraldyki i genealogii szlachty polskiej wydawane były na początku XX stulecia w Hamburgu. Omawiany zbiór jest zaledwie niewielkim fragmentem warsztatu naukowego Żernickiego. Materiały te trafiły do Archiwum Głównego Akt Dawnych w 1972 r. Przekazała je Pracownia Konserwacji Zabytków — Dział Dokumentacji Naukowo-Historycznej — Kierownictwo Budowy Zamku. Zostały odnalezione na strychu Pałacu pod Blachą w Warszawie (będącego wcześniej tymczasową siedzibą AGAD) i opisane jako „szczętek kartoteki genealogicznej”. W AGAD zarejestrowano je w Księdze Nabytków i przekazano do Oddziału III. Notatki i wypisy prowadził Szeliga Żernicki na fiszkach o – na ogół — ujednoliconym rozmiarze. „Materiały” przedstawiają pewną wartość dla badaczy metodologii historii czy historiografii jako przykład warsztatu naukowego heraldyka i genealoga, choć generalnie dzieła Żernickiego nie cieszyły się uznaniem specjalistów w tych dziedzinach. Fiszki i notatki z hasłami do herbarza zostały ułożone alfabetycznie i podzielone na jednostki, z takim założeniem, aby każda jednostka obejmowała całościowy materiał do konkretnego hasła. Do fiszek z hasłami dołączona została korespondencja kierowana do Żernickiego przez osoby zainteresowane skorygowaniem informacji genealogicznych. Zachowały się fiszki do liter: A, B, C, G, J, K, M, N, S, Ś, przy czym do części z nich tylko fragmentarycznie. W zbiorze znajdują się także materiały innego rodzaju: genealogie, rysunki herbów, odciski pieczęci oraz druki, które zostały uwzględnione w opisie inwentarzowym. Ze względu na bardzo zły stan omawianych materiałów zbiór został poddany fumigacji i przepakowaniu³.

³ Szerzej zob. R. Jankowski, *Materiały do herbarza Emiliana Szeligi Żernickiego w Archiwum Głównym Akt Dawnych*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 26, 2019, s. 145–152.

Zespół nr 512, Archiwum rodzinne Antoniny ze Skrzyńskich Wilkoszewskiej, 1860–1939, 80 j.a. (w tym 41 fotografii), 0,34 mb., oprac. Rafał Górny. Zbiór tworzą materiały przekazywane do AGAD w 1974 i 1978 r. przez Antoninę ze Skrzyńskich Wilkoszewską. Akta te początkowo włączono do Nabytków Oddziału III (zesp. nr 399; obecnie Akta rodzin i osób), a później — od 2009 r. — funkcjonowały w AGAD jako Archiwum Skrzyńskich h. Zaremba. Podczas porządkowania akt stwierdzono, że materiały te związane są wyłącznie z Antoniną ze Skrzyńskich Wilkoszewską i jej rodziną, osiadłą w okolicy Grójca na Mazowszu. Tworzą więc typową spuściznę jednej osoby. W związku z tym zaproponowano zmianę nazwy zespołu na *Archiwum rodzinne Antoniny ze Skrzyńskich Wilkoszewskiej*. Taka nazwa precyzyjniej oddaje zawartość archiwaliów, zwłaszcza że rodziny Skrzyńskich herbu Zaremba żyły także m.in. w Galicji, a ich członkowie odgrywali istotne role w polskiej polityce i dyplomacji (np. premier Aleksander Skrzyński czy Władysław Skrzyński, ambasador RP przy Stolicy Apostolskiej). Zespół opracowano zgodnie ze wskazówkami metodycznymi z 1983 r. dotyczącymi postępowania z archiwami podworskimi oraz wskazówkami z 2006 r. w sprawie opracowania fotografii w archiwach państwowych. Materiały podzielono na 39 jednostek aktowych. Zachowano układ w porządku genealogicznym; tak też ułożono 41 fotografii, które umieszczono na końcu zespołu. Akta stanowią przykład archiwum rodziny inteligenckiej, gromadzonego przez jedną z jej przedstawicielek w przeciągu około 80 lat.

Zespół nr 553, Archiwum Sołtanów, 1495, 1581–1932, 32 j.a.; 0,20 mb., oprac. Jarosław Zawadzki. Opracowane akta stanowią jedynie niewielki fragment dawnego archiwum Sołtanów — rodziny, której korzenie sięgają połowy XV w., silnie rozrodzonej, posiadającej znaczny majątek oraz pozycję społeczną. Spuścizna znajdująca się w AGAD odnosi się do jednej tylko linii tej rodziny — grodzieńsko-inflanckiej. Dokumenty zostały zakupione przez AGAD w dwóch częściach i następnie połączone w jeden zbiór. Zdecydowano wówczas, że zostaną włączone do zbioru Nabytki Oddziału III (obecnie Akta rodzin i osób). W trakcie prac inwentaryzacyjnych materiały Archiwum Sołtanów zostały wyłączone; utworzono z nich odrębny zespół. Aktom nadano układ chronologiczny usystematyzowany według ich dziedziczenia (papiery kolejnych właścicieli dóbr Melegiany — Kublickich i Sołtanów). Do jednostek sporządzono obszerne rejestry a do całości zbioru opracowano indeksy osobowy i geograficzny. W zespole przeważają akta majątkowo-prawne. Jest tu także kilka dokumentów o charakterze publicznym związanych z Kublickimi i Sołtanami, m.in. akty nominacji na urzędy, akt nadania dzierżawy królewskiej w Księstwie Inflanckim, dwa lauda sejmiku inflanckiego oraz instrukcja dla posłów inflanckich.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie archiwalnym*, oprac. zbiorowe, red. Dorota Lewandowska, Warszawa 2008.
- Inwentarze zespołów (zbiorów) archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w latach 2009–2010*, oprac. Małgorzata Koška, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 17, 2010, s. 281–283.

- Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2012*, oprac. Małgorzata Końska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 20, 2013, s. 289–291.
- Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2013*, oprac. Małgorzata Końska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 21, s. 420–422.
- Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2014*, oprac. Małgorzata Końska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 22, s. 380–382.
- Inwentarze zespołów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2015*, oprac. Małgorzata Końska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 23, s. 349–351.
- Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2011*, oprac. Małgorzata Końska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 19, 2012, s. 353–355.
- Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2016*, oprac. Małgorzata Końska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 24, s. 345–349.
- Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2017*, oprac. Małgorzata Końska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 25, s. 379–382.
- Inwentarze zespołów i zbiorów archiwalnych zatwierdzonych przez Komisję Metodyczną AGAD w roku 2018*, oprac. Dorota Lewandowska, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 26, s. 219–223.
- Jankowski Rafał, *Materiały do herbarza Emiliana Szeligi Żernickiego w Archiwum Głównym Akt Dawnych*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 26, 2019, s. 145–152.

Dorota Lewandowska
(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)
<https://orcid.org/0000-0002-2188-738X>

